

Організована належним чином робота на кожному етапі експерименту, застосування серії музично-творчих завдань забезпечили розвиток інтелектуальної, емоційної, мотиваційно-вольової та креативної сфери особистості, формування практично-виконавських навичок та музично-творчих здібностей. Школярі демонстрували готовність до включення в активні форми музичної діяльності, виявляли осмисленість у сприйнятті музичного матеріалу, особистісне емоційно-ціннісне ставлення до нього, наполегливість у досягненні найкращого навчального результату, прагнення до творчої самореалізації. Отримані позитивні результати свідчать про ефективність розробленої методики та доцільність її впровадження в практику позашкільного закладу.

Отже, представлена модель удосконалення музично-виконавської підготовки становить цілісну організаційно-методичну систему, котра ґрунтується на визначених принципах, потребує застосування відповідних методів навчання, створення певних організаційно-педагогічних умов та включає три послідовних етапи, а саме: підготовчо-кумулятивний, змістовно-рефлексивний та творчо-самостійний. Їх змістовне наповнення уможливорює реалізацію комплексного педагогічного впливу на формування необхідних компонентів музично-виконавської підготовки й поступове підвищення її рівня.

Перспективним напрямком подальших досліджень означеної проблеми слід назвати забезпечення якісної підготовки майбутніх педагогів до здійснення професійного керівництва процесом музичного навчання школярів.

Література

1. *Горлинский В.* О педагогическом консерватизме, узкой специализации и некоторых других проблемах современной музыкальной педагогики // Искусство и образование. – 2003. – № 2. – С. 43-52.
2. *Зязюн І.А., Сагач Г.М.* Краса педагогічної дії. – К.: Укр.-фін. ін-т менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
3. *Крюкова В.В.* Музыкальная педагогика. – Ростов-на-Дону: "Феникс", 2002. – 288 с.
4. *Лернер І.Я.* Дидактическая система методов обучения. – М.: Знание, 1976. – 64 с.
5. *Методологическая культура педагога-музыканта: Учебное пособие / Под ред. Э.Б.Абдуллина.* – М.: Изд. центр Академия, 2002. – 272 с.
6. *Олексюк О.М.* Музична педагогіка: Навч. посіб. – К.: КНУКіМ, 2006. – 188 с.

УДК: 373.3; 376.352.016:78

Куненко Л.О.

КОНЦЕПЦІЯ ПОЧАТКОВОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ УЧНІВ ІЗ ЗОРОВОЮ НЕДОСТАТНІСТЮ

В статтє раскрываються теоретические основы начального музыкального образования учеников со зрительной недостаточностью и главные образовательно-содержательные линии данной области.

Ключевые слова: начальное музыкальное образование, дети со зрительной недостаточностью, коррекция, компетентность, гуманність.

Основу концептуальних положень загальної початкової музичної освіти для учнів із зоровою недостатністю складає логіка висвітлення і впровадження в практику директивних освітніх матеріалів, пов'язаних із музичним мистецтвом (Державні освітні стандарти, критерії оцінювання навчальних досягнень, програма з музики).

Історичний і сучасний аналіз практики проведення уроків музики в школах-інтернатах для сліпих і слабозорих учнів та рівня їх музичної компетентності дозволив з'ясувати одну з важливих причин неадекватності сприймання музичної інформації учнями даної категорії (крім зорових патологій сприймання), яка пов'язана з недостатньою розробленістю концептуальних засад сучасної музичної освіти (відповідно до державних загальноосвітніх вимог), спеціально адаптованої дидактико-методичної літератури та відсутністю підручників з цього предмету, що значно ускладнює процес опанування комплексом теоретичних музичних знань, навичок та уповільнює перенесення їх на практичну музично-виконавську діяльність.

Відсутність методичних рекомендацій для вчителів музики спеціальних шкіл-інтернатів, наочних засобів початкового музичного навчання, що містяться у підручнику, збіднює розуміння змісту навчального матеріалу учнями з вадами зору і порушує цілісність сприймання художніх образів музичних творів. Це не вирішує комплексу навчальних завдань (музично-освітніх та корекційно-розвивальних) та не забезпечує реалізації головної мети початкової музичної освіти дітей із зоровою недостатністю, яка полягає у формуванні музичної компетентності як основи художньої культури особистості, що розвивається в умовах порушення роботи зорового аналізатора.

Тому метою даної статті є розробка концепції початкової музичної освіти для учнів із зоровою недостатністю, яка складає теоретико-методологічну основу програмного матеріалу з предмету “Музика” і допоможе учителю музики забезпечити правильний відбір навчального матеріалу відповідно до психофізичних можливостей дітей певного класу.

Актуальність розробки концепції початкової музичної освіти для учнів із зоровою недостатністю полягає перш за все в тому, що соціально-історичні перетворення в нашій державі, головним з яких є відтворення національної освіти і культури, а також потреба сучасного суспільства у зростанні впливу духовних цінностей на формування різнобічно розвиненої особистості XXI століття підняло культурологічну спрямованість шкільної освіти на більш високий щабель у всіх її освітніх галузях, про що свідчать концептуальні засади і загальні положення Державного стандарту загальної середньої освіти в Україні та пакет останніх директивних освітніх документів.

Історична практика передачі підростаючому поколінню досвіду освіти, виховання й праці завжди змінювалась і приймала різні форми, але залишалась вагомою для подальшого розвитку суспільства взагалі і кожного громадянина зокрема. Сучасний етап розвитку освітнього простору в багатьох країнах світу, не зважаючи на різність політичних поглядів, соціально-економічних та науково-технічних досягнень, характеризується значним розвитком системи освіти, доступом до якісної освіти дітей із особливими потребами (до яких відносяться і слабозорі діти) та прагненням громадян отримувати певний освітній рівень. Все це сформувало міжнародні освітні тенденції, головними з яких є розробка державних стандартів, як гарантія держави в отриманні якісної загальної освіти та норм освіченості в певній галузі знань, враховуючи реальні можливості особи в її досягненні; забезпечення всіх верст населення якісною освітою.

Для української освіти характерною ознакою цих тенденцій є не тільки суспільно-економічні процеси, гуманізація освіти, нестримне прагнення громадян отримати освіту, а й в усвідомленні на державному рівні проведення необхідних реформ у національних системах початкової і середньої освіти, державної освітньої політики, забезпечення якісної освіти, якісними підручними і навчально-методичним матеріалом її населення та державного управління освітніми процесами (Т.О.Лукіна) [4, С.3.].

Відносно нашої проблеми нас цікавив напрям діяльності уряду щодо забезпечення однакового доступу до якісної освіти дітей з особливими потребами (в нашому випадку музичної освіти молодших школярів із зоровою недостатністю) відповідно до сучасного суспільного ідеалу художньо-культурологічної освіченості молодого людини демократичної держави з урахуванням її музичних здібностей, реальних психофізичних можливостей і станом здоров'я.

Актуальність даної концепції визначається також сучасними вимогами спеціальної школи (“Концепція спеціальної освіти осіб із фізичними та психічними вадами в Україні на найближчі роки та перспективу”) до забезпечення дітей із особливими потребами, в тому числі і тієї категорії, яка розвивається в умовах глибокої зорової ізоляції або недостатності, високим рівнем художньо-культурної освіченості, вихованості, навчально-методичним матеріалом, ранньою професійною орієнтацією в галузі музичного мистецтва, можливості стати кваліфікованим спеціалістом, корисним громадянином своєї держави.

Реалізація цих вимог, висунутих часом і корінними зрушеннями в перебудові спеціальної освіти, набуває особливої гостроти, оскільки на своєму шляху зустрічає багато перешкод і низку проблем: через незадовільну розробленість і нерозкритість мотиваційного компоненту музичної освіти дітей із зоровою недостатністю. Тому спостерігається відсутність наукової обґрунтованості цієї проблеми в існуючій навчально-методичній літературі, що веде до неможливості розробки підручників з даної галузі мистецтва. Існує також недостатність використання компенсаторно-корекційного потенціалу різних видів мистецтва; певна недооцінка їх адаптаційних та реабілітаційних можливостей; відсутність інтеграційно спрямованої спеціальної організації мистецьких видів діяльності, де музика виступає як ведучий і об'єднуючий вид, а також неврахування особливостей музичного сприймання дітьми даної категорії; уповільнений темп засвоєння змісту музичної освіти, який гальмує сам зоровий дефект тощо [2, С.12.].

У дітей, що мають глибокі або незначні порушення зорового сприймання довкілля (тобто розвиваються при частковому або повному виключенні зорового аналізатора), в тій чи іншій ступені не тільки порушується робота цілісного комплексу аналізаторних систем організму, а й утруднюється свідоме сприймання змісту навчальної інформації, особливо тієї, що має музично-звукову та художньо-образну основу. Тому так актуалізується проблема розробки концепції початкової музичної освіти для дітей із зоровою недостатністю, яка б враховувала особливості музичного сприймання в основі якого закладений художньо-образний зміст та емоційно забарвлені характеристики музичних персонажів.

Нова мета пов'язана саме з адекватним засвоєнням змісту музичної освіти, а не тільки загальним музичним вихованням дітей із зоровими вадами. Одним з провідних її напрямків є також подальша профорієнтація кращих вихованців в галузі музичного мистецтва, що дало можливість підняти спеціальну освіту на новий науковий рівень та стимулювати появу нових цікавих психолого-педагогічних підходів і принципів музичного навчання цієї категорії дітей.

Практика доводить, що в умовах підвищеного перевтомлення і клінічної неоднорідності дітей із зоровими вадами, найбільш оптимальним є інтегрований принцип конструювання змісту урочного матеріалу з використанням змісту різних гуманітарних предметів та різних видів мистецтва, який відповідає темі і меті уроку музики, де музика займає ведуче місце та виступає емоційно забарвленим фактором закріплення знань.

Це дає змогу дитині з вадами зору: забезпечити адекватність засвоєння змісту музичної освіти, задовольнити навчально-інформаційні потреби в його пізнавальному розвитку, розширити асоціативні зв'язки між подіями та явищами життя, збагатити дитячі уявлення про навколишній світ, світосприймання і світовідчуття, активізувати навчально-виховний процес, пом'якшити через музичне мистецтво процес соціалізації дитини, оскільки дозволяє не перевантажуючи дитячий організм навчальним матеріалом одного предмету, використовувати різні види і форми мистецьких діяльностей.

Акумулюючи і узагальнюючи історичний досвід педагогічних ідей минулого і сучасного, вищезазначений принцип, трансформує і збагачує процес навчання в спеціальних школах інтернатах для дітей з вадами зору, завдяки оновленню змісту та веденню інноваційних технологій в педагогічну практику. Образне сприймання музичних стає більш різнобічним і адекватним завдяки додатковій інформації з інших предметів, що надає музичній освіті авангардній ролі особливо з боку її ранньої профорієнтації дітей із зоровою недостатністю. Такий принцип проведення уроків музики допомагає не тільки підняти настрій і покращити загальний стан організму дитина, що має крім зорового дефекту і супутні вади, а і корегувати, компенсувати, поповнювати особистий досвід засобами музичного впливу. Все це допомагає їй також профорієнтуватись, краще усвідомлювати цілісність оточуючого світу, розвивати духовність і художню культуру, дає можливість отримати відповідний соціальний статус, який задовольнить їх загальнолюдські потреби.

Таким чином можна зазначити, що інтегрований принцип навчання в умовах спеціальної школи дітей із зоровою недостатністю, допоможе досягти їм потрібного рівня загальноосвітніх і художніх знань, визначити значення музичного мистецтва для їх життєдіяльності.

У контексті проблеми мистецтва життєтворчості основними завданнями музичної освіти дітей із зоровою недостатністю є: допомогти засобами різних видів музичного мистецтва, як ведучих у музично-естетичній діяльності – вирівняти, дорозвинути і удосконалити уявлення про оточуючий світ, виявити у особливо обдарованих дітей музично-професійний компонент особистості, який допоможе дитині, що недосконало розвивається в умовах зорового тягаря дефекту знайти і цілеспрямовано пройти свій професійний шлях.

Реалізація музично-освітньої мети і забезпечення вирішення завдань має спиратись на теоретично обґрунтовані основи використання в умовах шкільних тифлозакладів різних видів музичної діяльності (співів, слухання-сприймання музики, гри на дитячих шумових та звуковисотних інструментах, музичної грамоти, драматизації пісень), з урахуванням специфіки їх адекватного сприймання і відтворення слабозорими учнями молодшого шкільного віку музичного матеріалу, завдяки доступному і раціональному викладенню навчального матеріалу вчителем.

Проблема музичної (як загально розвиваючої і альтернативної) освіти дітей із зоровими порушеннями ускладнюється і в процесі формування гармонійної особистості сліпого чи слабозорого учня та залучення їх до активної життєво значимої музичної діяльності, що передбачає: оволодіння спеціальними знаннями, навичками, вміннями, засвоєнням теоретичних основ предметів художнього циклу тощо. Все це виконується частково, що обумовлює необхідність науково-педагогічного пошуку: шляхів інтенсифікації інтеграційної спрямованості музичної освіти дітей із зоровою недостатністю, яка забезпечує художньо-розвивальний і компенсаторно-корекційний компоненти у змісті освітньої

галузі “Музичне мистецтво”; визначення концептуальних підходів до розробки змісту початкової музичної освіти і навчальних підручників.

Методологічною основою концепції початкової музичної освіти дітей із зоровою недостатністю є: концептуальні засади філософії освіти України (В.Андрущенко, В.Лутай); концепція філософії музики (Л.Тарапата-Більченко); наукові теорії Л.Буєвої, В.Іванова, Д.Кучерюка, Л.Левчука про чуттєво-раціональне пізнання; загальноестетичні принципи, викладені в працях: Ю.Борева, Д.Кучерюка, Б.Лихачова, О.Рудницької з проблем естетичного виховання; методичні засади музичного виховання (О.Апраксіної, Н.Ветлугіної); сучасні методики викладання початкової музичної освіти (О.Ростовського, Л.Масол, Л.Хлебникової та ін.); основи викладання художньої культури в початковій школі (О.Щолокової); основи педагогічної спрямованості викладання музичних дисциплін (Г.Падалки); теоретичні основи дитячої музичної психології (С.Науменко), онтогенез дитячих музичних здібностей (К.Тарасової); концепції сучасної вітчизняної дефектології (І.Бежа, В.Бондаря, Л.Вавіної, І.Єременко, В.Синьова, М.Ярмаченко та ін.); наукові дослідження авторів з питань впливу сліпоти на психічний розвиток та закономірностей компенсації відхилень (М.Земцової, О.Литвака, Є.Синьової, В.Кобильченка та ін.).

Теоретичне значення концепції полягає в розробці теоретично-методичних засад початкової музичної освіти учнів із зоровою недостатністю, а також у теоретичному обґрунтуванні психолого-педагогічних і корекційно-розвивальних основ опанування змісту музичної освіти через наочно-розвивальні і корекційно-компенсаторні можливості музичного мистецтва в процесі комплексного використання збережених аналізаторних систем та інтеграційної спрямованості змісту музичної освіти.

Практична значущість концепції полягає в забезпеченні практики програмним і методичним корекційно-розвивальним матеріалом в галузі музичного мистецтва на основі вищезазначеної концепції, а також в розробці інтегрованих уроків та занять-заходів з музики і художньої культури для молодших школярів з вадами зору.

Новизна концепції визначається тим, що вперше:

- в історії вітчизняної музичної тифлопедагогіки була розроблена концепція початкової музичної освіти для дітей із зоровою недостатністю, яка ґрунтується на державних вимогах до музичної освіченості даної категорії дітей освітньої галузі “Музичне мистецтво” та віддзеркалює змістовні лінії початкової музичної освіти (понятійно-лінгвістичну, музично-діяльнісну, інтеграційно-культурознавчу, корекційно-компенсаторну);
- враховуються особливості уповільненого і неповноцінного зорового сприймання нотно-текстового матеріалу та опанування споріднених видів музичної діяльності, що дає можливість пов’язати окремі складові частини інтегративного змісту уроку (музично-теоретичний матеріал, вправи для розспівування і музично-ритмічні вправи, ігри, музично-практичні і творчі завдання, правила слухання музики, художньо-ілюстративний матеріал);
- враховується попит найбільш здібних дітей із зоровою недостатністю отримання альтернативної освіти в галузі музичного мистецтва та їх ранньої профорієнтації в цій сфері.

Навчальні досягнення молодших школярів із зоровою недостатністю розглядаються як позитивний кінцевий результат, що нівелює їхні попередні невдачі й допомагає через позитивні емоції (гедоністичний ефект навчання) набуті відповідного рівня музичної компетентності. Музична компетентність є естетичною цінністю особистості із зоровою недостатністю і ґрунтується на музичних здібностях, які в процесі спеціально організованого навчання забезпечують опанування уявлень про цілісну картину художньої культури.

В основу розробки концепції початкової музичної освіти дітей із зоровою недостатністю покладені такі **принципи**: модульно-інтегративний принцип конструювання уроку музики; змістовно-лінійний принцип викладення навчального матеріалу; принцип наочності; принцип природо відповідності; принцип доступності і достатності; принцип взаємозв’язку з життям; принцип динамічної системності і логічної зумовленості побудови та розвитку музично-теоретичного і образотворчого матеріалу у поєднанні з корекційно-розвивальним.

Художньо-творче виховання молодших школярів даної категорії засобами з музичного мистецтва тісно взаємопов’язане з іншими видами соціальної активності людини (громадської, комунікативної, морально-етичної, трудової, навчально-пізнавальної тощо) і впливає на активізацію розвитку соціальних якостей особистості через музичні діяльності, сприяє нормалізації взаємовідносин дітей у дитячому і дорослому суспільстві.

Функції музичної освіти: *предметно-інформаційна*, що забезпечує доступність і достатність викладення музично-теоретичного матеріалу у відповідності з програмними вимогами даного контингенту дітей; *мотиваційна*, що забезпечує інтерес до музичного навчання; *гуманістична*, яка

спрямована на формування доброзичливих стосунків і людяності; *гедоністична*, що допомагає привабливо подавати навчальний матеріал і викликати у дитини задоволення від спілкування з музичним мистецтвом; *пізнавально-евристична*, що виступає як засіб отримання знань і освіти; *соціально-художня* – як засіб відображення життя через мистецтво; *естетична* – як засіб розвитку творчого потенціалу і ціннісних орієнтацій); *музично-діяльнісна* – як вміння практично відтворювати через різні види музичної діяльності зміст музичних творів; *культурологічна* – як засіб формування художньої культури і естетичного виховання; *розвивальна* – як засіб загально музичного розвитку; *компенсаторно-корекційна* – як засіб корекції і уточнення неповноцінних уявлень про музично-художні образи і певні об'єкти довкілля.

Література

1. *Вавіна Л.С.* Концептуальні основи системи освіти осіб з глибокими вадами зору // Дефектологія, 1996. – № 1. – С. 2-6.
2. *Куненко Л.О.* Концептуальні підходи до державного стандарту освітньої галузі “Мистецтво” для дітей з особливими потребами // Теорія і методика мистецької освіти: Зб. наук. праць / Ред. Кол. О.П. Щолокова та ін. – К.: НПУ, 2004. – Вип. 5 – С.11-19.
3. *Кечхуашвили Г.Н.* К проблеме психологии восприятия музыки // Вопросы музыкознания. – Т. 11. – М.: Музгиз, 1960. – С. 48-303.
4. *Лукіна Т.О.* Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні: Монографія. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – 292 с.
5. *Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті* // “Освіта”, 2001, – № 38-39. – С. 3-4.